

Jusuf OSMANI

DOKUMENTE ARKIVORE PËR CAKTIMIN E KUFIJVE TË RINJ NDËRMJET PERANDORISË OSMANE DHE SERBISË NË VITET 1878-1879

Abstrakt:

Në fonde dhe koleksioni të ndryshme ekzistojnë shumë dokumente arkivore rreth caktimit të kufirit të ri ndërmjet Perandorisë Osmane dhe Mbretërisë serbe, më parë Principatës serbe, pas pushtimit të Sanxhakut të Nishit në dimrin e vitit 1877/78, pushtimit të 716 vendbanimeve në të cilët jetonte popullata shqiptare në Sanxhakun e Nishit që përbëhej nga kazatë e Nishit, Urkubit (Prokuplës), Vranjës, Leskovicit, Kurshumisë dhe Sheherkojit (Pirotit), dëbimin e më se 250.000 banorëve nga atdheu i tyre dhe aneksimit të 10.725 km² si dhe vrasjen apo pësime gjatë ikjes në dimër të ashpër të më se 70.000 personave. Pas Kongresit të Berlinit ndërmjet Mbretërisë së Serbisë dhe Turqisë, përkatësisht Perandorisë Osmane ka filluar qasja në sektorë të shënimit të kufirit shtetëror. Kjo është bërë gjatë muajve qershor dhe korrik të vitit 1879 në praninë e Komisionit Ndërkombëtar në të cilin ishin përfaqësuesit e Anglisë, të Francës, të Italisë, të Rusisë, të Austro-Hungarisë, të Turqisë dhe të Serbisë.

Fjalët kyç: *Kufijtë, Sanxhaku i Nishit, Serbia, Turqia, komisioni, dokumentet.*

Caktimi i kufijve të rinj ndërmjet Perandorisë Osmane dhe Serbisë

Pasi i okupoj Serbia trevat e Sanxhakut të Nishit, filloi të vendosë push-tetin ushtarak dhe civil, duke vendosur dhe diktaturën ushtarake. Menjëherë nisi edhe përgatitjet dhe propagandën e vet të njohur për përfitime sa më të mëdha territoriale, duke caktuar kufirin ndërmjet Mbretërisë së Serbisë dhe Perandorisë Osmane.

Me vendosjen e diktaturës ushtarake, shumë shqiptarë më në zë, ose ata që ishin në sy të pushtetit, gjatë luftës dhe menjëherë pas mbarimit të luftës nga bandat e formuara çetnike dhe ato ushtarake, do të vriteshin në mënyrat më makabre. Në këtë mënyrë vriteshin edhe fëmijët barinj, që nuk kishin asgjë me luftën dhe politikën e saj. Fëmijët vriteshin vetëm pse ishin shqiptarë dhe nuk dinin serbisht. Kjo bëhej me presion që edhe ata që kishin mbetur pa u shpërngulur në dhjetor të vitit 1877 dhe janar të vitit 1878 të largoheshin nga vendlindja e tyre. Një ndër metodat e papara të presionit mbi shqiptarët e mbetur pa u shpërngulur, si të atyre të Masuricës ishte kërkesat dhe detyrimet për t'i martuar vajzat shqiptare me serbë.

Meqë duhej të zhvilloheshin bisedimet për caktimin e kufijve ndërshtetëror, qeveria serbe, menjëherë pas ndërprerjes së operacioneve ushtarake dhe lidhjes së një lloj “pazeje” në 31 janar 1878 në Edirne ndërmjet palës turke dhe asaj serbo-ruse, filloi përgatitjet për caktimin e kufijve dhe për përfitime sa më të mëdha territoriale. Përkritazi me këtë, më 10 shkurt 1878 do ta vendosë në Vranjë një komision ekspertësh, prej të cilit kërkonte që të nxirrte sa më shumë përfitime territoriale, duke biseduar me oficerë të huaj, për t'i bindur se tokat e pushtuara banoheshin nga serbët. Në këto rrethana, çdo bashkëbisedues eventual shqiptar, e kishte të ndaluar të shprehej në gjuhën shqipe para të huajve. Nga ana tjetër, në Vranjë menjëherë do të fillojnë bisedimet për caktimin e kufirit të ri me pjesëmarrjen e Asaf Pashës (gjeneral divizioni), Mustafa Beut (nënkolonel), Ismail Efendiut (major), Hafiz Pashës (gjeneral divizioni), Sahit Beut (kolonel i gjeneralshtabit) dhe Bashar Beut (major). Bisedimet e këtij shtabi turk do të zhvilloheshin me oficerët përkatës rusë e serbë për një kohë të gjatë.¹

Nga pala serbe, në bisedimet rreth caktimit të kufirit do të marrin pjesë: Lubomir Tomanovq (kolonel i gjeneralshtabit), Jovan Petroviq (major), Jevrem Velimiroviq (major i këmbësorisë) dhe Dragutin Frasanoviq, përfaqësues i pushtetit civil dhe me autorizime ushtarake për dëbimin e popullatës shqiptare nga shtëpitë e tyre.²

¹ Nikola P. Ilić, *Oslobodjenje Južne Srbije 1877-1878*, Beograd, 1977, f. 205; Masar Rizvanolli, *Mehmet Ali Pashë Maxharri, Vjetari i Arkivit të Kosovës, Prishtinë*, 2005; Bujar Dugolli, *Pasojat e luftës serbo-osmane 1877-1879 dhe reflektimi në marrëdhëniet me shqiptarët, Vjetari i Arkivit Shtetëror të Kosovës*, nr. 39-40/2008, Prishtinë, f. 198-199.

² Po aty.

Komisioni turko-serb për caktimin e kufirit ku bënin pjesë edhe përfaqësuesit e Fuqive të Mëdha, nënshkruese të Traktatit të Berlinit ia filloi punës në tetor të vitit 1878 dhe punoi me intensitet të madhe deri nga mesi i nëntorit të vitit 1878. Për shkak të dimrit, e ndërpreu punën për ta vazhduar në periudhën maj-gusht 1879, kur përfundoi pjesa tjetër e saj. Gjatë punës së tij, komisioni hasi në vështirësi të madha, të shkaktuara nga arsye të llojllojshme.³

Vija kufitare ndërmjet Perandorisë Osmane dhe Serbisë kishte filluar Novi Pazar - Prepellaci - Merdari - Vasileva - Medvegja dhe se e njëjta vijë imponuese do të vazhdonte atje larg mbi Vrajë te kisha e Shën Ilijës dhe zbriste duke kaluar nëpër Vërtogoshin e Epërme dhe atë të Poshtmin për të ardhur më pastaj poshtë në Moravën Jugore në Ristoc te dogana e quajtur Nokta dhe për të vazhduar pastaj talvegun e maleve të Rujanit dhe do të përfundonte në Çukën e Kriva Pallankës të Bullgarisë.

Pas caktimit definitiv të kufirit, i vendosur më 1879 ndërmjet Perandorisë Osmane dhe Mbretërisë së Serbisë, pushteti serb, për mbrojtje kundër shqiptarëve, kishte caktuar rojat kufitare të cilat qëndronin në këto vende: Kitka, Guri i Bardhë (Beli Kamen), Shahiq, Metlla, Sfirçë, Çuka e Novakut, Kodra e Dabisheci, Hajkobilla, Dabisheci, Prapashtica, Gurishta, Çuka e Vogël e Brajinës, Brajina (ku janë edhe dy roja të vogla), Bërveniku, Kamenjari, Skrepi, Barajina, Mokri Kamen, Mali i Vullovit (Vulovo brdo), Hërtica (mali), Maja e Mirocit, Rrafshnaltë e Mirocit, Reponja (maja), Maja e Orllishtës, rrua Kurshumli-Prishtinë, Maja e Dumnicës së Epërme, Maja e Përveticës, Maja e Bunjakut, Maja e Repanjës së Poshtme, Maja e Pecisit, Maja e Tasheci, Smilkoviqi (rrafshnaltë), Javori, Pillatovica, Maja e Kalluxherit, Shanac Vrella, Llokvica, Solilla, Maja e Travnikut, rrjedha e përroit të Kurelskit dhe Maja e Obradit.⁴

Diplomacia serbe, ku bënin pjesë Ristiç dhe Grujiç, ishte shumë aktive në sigurimin e mbështetjes së Fuqive të Mëdha për këto zgjerime territoriale

³ Nikola P. Ilić, *Oslobodjenje Južne Srbije 1877-1878*, Beograd, 1977, f. 215; *Istorija srpskog naroda*, šesta knjiga, prvi tom, Beograd, 1983, f. 52.

⁴ Milan Dj. Miličević, *Kraljevina Srbije*, Novi Krajevi, Beograd, 1889, f. 336-339.

Dokumentet

Rreth caktimit të kufirit ndërshtetëror Perandori Osmane - Serbi ekzistojnë dokumente të shumta. Po i përmendim vetëm disa prej tyre.

- Jovan Ristiq që ishte një nga diplomatët dhe politikanët më të rëndësishëm serbë të kohës. Ka shërbyer disa herë si kryeministër dhe ministër i jashtëm i Serbisë. Në vitin 1878, ai ishte përfaqësuesi kryesor i Serbisë në Kongresin e Berlinit. Roli i tij ishte të siguronte njohjen ndërkombëtare të pavarësisë së Serbisë dhe zgjerimin territorial (sidomos në drejtim të jugut, në teritore të banuara nga shqiptarë), i cili nga Berlini më shkresën nr. 9, datë 21 qershor 1878, Berlin e informon Millan Grujiqin që ishte diplomat dhe përfaqësues i Serbisë në misione të ndryshme ndërkombëtare dhe mori pjesë në proceset diplomatike që lidhen me zbatimin e vendimeve të Kongresit të Berlinit dhe konsolidimin e shtetit serb me shkresën më këtë përmbajtje:

“Ju kam informuar me depeshe, se çështja jonë në kongres sa është zgjidhur, që pavarësia e Serbisë në parim është pranuar, dhe caktimi i kufijve i është dorëzuar komisionit të përbërë nga ushtarakët. Ata do të veprojnë sipas udhëzimeve të dhëna.

Në atë komision deri më tani, sipas njoftimit tim, është vendosur dhe kufiri jugperëndimor është shënuar kështu:

Nga kufiri ynë i deritanishëm në Kopaonik, kufiri i ri kalon nga maja e “Kemilqikut” dhe shkon kreshtave të maleve jugore të Kopaonikut, drejt kufirit të sotëm të pashallëkut të Novi-Pazarit dhe Nishit. Më pastaj kalon në kufirin e pashallëkut të Nishit dhe të Prishtinës, në malin “Marica” dhe e pret rrugën Kurshumli – Prishtinë, te “Prepollci”, kështu që pika më e lartë e rrugës (pozicioni) i mbetet Serbisë, që d.m.th. kufiri e pret rrugën në 1000 metra në jug deri te mali “Mërkoja”. Këtu, kufiri i ri e lëshon kufirin e pashallëkut, nga mali “Gjakë”, dhe kthehet në jug deri te mali “Mërkoja”. Këtu, kufiri i ri e lëshon kufirin e pashallëkut në lindje, vazhdon nga jugu, duke kaluar mbi fshatin Tullar dhe e kap malin “Velegllavë”, pastaj del në lindje, ku prapë, në kufirin e pashallëkut të Nishit dhe të Prishtinës. Në këtë mënyrë krahina “Medvegja”, e cila deri më tani i ka takuar pashallëkut të Prishtinës, i mbetet Serbisë. Kufiri më tutje shkon gjatë kufirit të pashallëkut dhe lëshohet në Moravë, përmbi fshatin Konçul, pastaj vazhdon nëpër Moravë, dhe kalon nën fshatin

Lluzhan. Në këtë mënyrë Konçuli i takon Serbisë, ndërsa Lluzhani u mbetet turqve. Duke kaluar Moravën, kufiri në vijën më të shkurtër kalon në malin Rujan, pastaj gjithnjë nëpër kreshta të maleve – ujëndarësin në malin Shën Ilia, Kluq, Babina Gora, Cërni Vërh, pra nëpër kufirin e pashallëkut të sotëm...

Kështu, Llapin e humbëm, vetëm për atë se turqit dhe anglezët kanë kërkuar, pasi Serbia e mori kalimin e “Prepellacit”, Turqisë t’i mbetet gryka e “Lupçit”. Dhe pasi Turqia ka kërkuar që kufiri i Serbisë të niset nga pozicionet e Samakovës, mbi Kurshumli, kështu që ata anëtarë të komisionit, që si arsye e merrnin ndarjen natyrore – ujëndarësin, ia kanë lënë Turqisë Llapin, dhe kështu mbetet kufiri te Prepellaci. Edhe pse Serbia këtu është dëmtuar, kjo i ka ndihmuar mjaft në trevën e Vranjës. Sepse, pasi kufiri serb ishte në malin “Gjakë”, komesarët turq dhe anglezë kanë propozuar që kufiri të fillojë nga këtu në drejtim të Gërdelicës, ku Serbisë do t’i merret tërë treva e Vranjës dhe gjysma e Qarkut të Leskovcit. Komisarët gjermanë, italianë dhe francezë, që na mbështetnin ne, kanë propozuar që kufiri nga mali i Polanicës të shkojë drejt në Priboj, që do të ishte edhe natyrore, por prapë do të humbnim Vranjën. Kundër këtyre dy propozimeve, është përdorur parimi që Llapi t’u mbetet turqve, e kështu kufiri ynë të zbrësë në Konçul”.⁵

- Në shkresën tjetër, depeshe, nga Berlioni, më 28 qershor 1878 e informon Grujiqin se: “Çështja e kufijve tanë ka përfunduar. Tekstin zyrtarisht nuk e kam ende, por në mënyrë autentike kufiri i ri shkon kështu: nga Kopaoniku, Kamqilluku në malin Maricë, kufirin e pashallëkut në malin Gjakë, kreshtave në Mërkojë, ujëndarësin në Velegllavë, Polanicë dhe Karpinë, majave të maleve të pashallëkut në Moravë, në grykën Konicës, majave të djathta të Shën Ilisë, kufirit të pashallëkut deri në Mexhidë, ujëndarësin e Vllasinës dhe Gallemës në malin Dralenicë (Drajinicë?), grykën e Dashtanit (Deshqanit?), malit Stoll, në lindje në lumin Sukovë, një mijë metra nën Qupri, pastaj majës më të lartë të rrugës, dhe shkon ndërmjet fshatrave Dojkinci dhe Senokosa, vazhdohet në malin Radoqin dhe më tutje në majat e malit Stara Pllanina, deri te karakolli “Smileva Çuka”. Pra, gjysma e rrethit të Tërnit është shpëtuar. Pa ndihmën e austro-hungarezëve do të

⁵ Zapis i Jevrema Grujića, knj. treça, Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda, prvo odeljenje, knj. IX, SKA, Beograd, 1923, f. 365-366.

na humbej edhe Vranja edhe Gërdelica, për shkak se anglezët kishin ngulur këmbë dhe padurushmëria e knjaz Bizmarkut”.⁶

- Diplomati anglez në Beograd G. F. Gould me datën 29 gusht 1878 e informon qeverinë në Londër, përkatësisht Zot. Gould Marquis të Salisbery, se: “...Komisioni i ngarkuar me caktimin e vijës së re kufitare në mes të Serbisë dhe të Turqisë së shpejti do të mblidhet, sepse gjenerali Leshnjanin, i cili ishte emëruar si komisionar serb, tanimë është në Vranjë, me oficerët e caktuar për ndihmë, dhe se gjeneralkoloneli Hysni Pasha, i cili duhet të veprojë për Mehmet Ali Pashën, është në Prishtinë, në afërsi të vijës kufitare. Princ Milani ka për qëllim që të qëndrojë në afërsi të Nishit dhe të Vranjës gjatë tërë muajit të ardhshëm, dhe, nëse është e nevojshme, bile do ta zgjatë qëndrimin e tij vetëm e vetëm për ta aftësuar gjeneralin Leshnjanin që ta udhëzojë më lehtë, në rast të paraqitjes së mendimeve të ndryshme në mes të tij dhe kolegëve turq.”⁷

- Puna e komisionit është shoqëruar më vërejtje, kishte edhe situata të mundimshme, shpesh është punuar në dëm të interesave të huaja, duke i mashtruar dhe duke i korruptuar anëtarët e tij. Se si janë zhvilluar punët në caktimin e kufijve, flet letra e Dragutin Franasoviqit, delegatit serb, nga Prepelaci më 1 korrik 1879, i cili ia ka dërguar Jovan Ristiçit, ministrit të punëve të jashtme të Serbisë, e cila është publikuar në tërësi, sepse ka të bëjë me viset jugore të Serbisë.

Në fillim të dokumentit përfaqësuesi serb në komisionin për caktimin e kufijve, i nënshkruar në fund të dokumentit me Dr. D., e njofton ministrin se pas 9 ditë udhëtimi kemi arritur në Prepellac. Përshkruan rrugën nga Nishi, nëpër Leskovc, Miroshevc dhe arritjen në Kopilaqë të Gollakut. Aty e kanë gjetur një batalion të ushtrisë së Vranjës. Aty e kanë pritur përfaqësuesin turk. Më pastaj në dokument thuhet: “..... Më 25 qershor ka ardhur majori i mirëpritur turk, Abdyl Hamit, në përcjellje të dy çetave të nizamëve turq, kështu së bashku me ushtrinë dhe materialin me më se 40 ngarkues kemi shkuar nëpër ujëndarësin nëpër malin Gollak. Konakun e kemi pasur në Velegllavë. Shënimi ka shkuar pa kurrfarë pengese.

⁶ Po aty, f. 365-366.

⁷ The British Museum, London, Accountes and Papers (38), 1879-9. LXXXIX. 79, f. 182-184; Skënder Rizaj, *Lidhja Shqiptare e Prizrenit në dokumente angleze*, Arkivi i Kosovës, Prishtinë, 1978, f. 85.

Më 26 qershor jemi nisur në ora 6 në mëngjes nga Velegllava dhe kemi arritur në ora 6 në mbrëmje në konak në Zajçec. Në hartë largësia ishte e vogël, por në të vërtetë ishte mjaft e madhe. Kemi shkuar gjithashtu nëpër ujëndarësin dhe nuk ka pasur kurrfarë pengesash, vetëm se në një fshat të vogël shqiptar – Shahiq, vetëm pak është larguar nga ujëndarësi. Sipas rregullit, duhej që fshati të pritet dhe atëherë dy shtëpi të shqiptarëve dhe një arë e vogël me madhësi prej një ditë lëvrimi, mbeteshin në anën tonë, në përrua. Ishin shqiptarët që kanë bërë lutje që t'u bëhet ky koncesion i vogël, që t'u lihen dy sllamarë dhe ajo arë, andaj komisari ynë për atë është pajtuar, duke konstatuar këtë: koncesion turqve. Sipas mendimit tim, kjo është bërë mirë, për këtë lëshim të vogël, që nuk ka vlerë as 200 groshë... Kur kemi shkuar më tutje, kemi ardhur në fshatin Sfircë, ku pjesa e poshtme ka mbetur jona, ndërsa ajo e sipërme në anën turke. Një shqiptari iu ka prerë ara, për afërsisht gjysmë dite të lëvrimit. Është luftuar që atë mos ta bëjmë, duke theksuar se deri më tani ishin fqinjë të mirë dhe se mbreti nuk ka mbetur për një gjysmë dite lëvrimi. Në fund, kjo nuk i ka ndihmuar dhe ka thënë se vetë do të shkojë të krali në Nish dhe do t'i lutet...

Më 27 qershor jemi nisur në mëngjes nga Zajqeci dhe në mbrëmje kemi arritur në fshatin Prapashticë, fshat në kufirin me Turqinë. Aty kemi bujtur dhe më 28 qershor kemi arritur në konak në Sekiraqë. Edhe aty shënimi ka shkuar pa kurrfarë pengese, sepse gjithkund i jemi përmbajtur ujëndarësit.

Më 29 qershor në ditën e Pjetrit, gjatë tërë paradites kishte mjegull, kështu që vetëm pasdite kemi mundur të nisemi. Kemi arritur në konak në Maqestenë (Në hartë nuk ka as Sekiraqë e as Maqestenë). Në hartë është shënuar me ngjyrë të gjelbër se vija shkon pranë malit Xhaka, ndërsa ujëndarësi shkon ndryshe, pasi lumi Breznica në hartë nuk është shënuar mirë, sepse ajo nuk buron afër malit të Xhakës, por të Herrtica – Vasilevica, dhe kështu ne po i marrim afër 30 kilometra më shumë sesa në hartë që e ka shënuar shoqata e gjeografëve. Kufiri ynë shkon pranë Herrticës në Mirovc, nga Podujeva, duke na i lënë neve dy pozicione që dominojnë në pozicionet në tërë luginën e Llapit, kështu që Prepellaci, sipas mendimit të të gjithë komisarëve, është pozicion i rendit të dytë. Këtë e ka vërtetuar edhe komisari rus dhe prus. Turqit kanë filluar të kundërshtojnë që kufiri po largohet nga mali i Xhakës,

por komisari i ka bindur se kjo në hartë është bërë gabimisht dhe ashtu kufiri është shënuar, andaj edhe ata duhet t'i përmbahen ujëndarësit, dhe se ujëndarësi shkon plotësisht në anën tjetër. Në një majë te fshati Hërrticë, ku është kufiri ynë shihet mirë fusha e Kosovës dhe varri i Sulltan Muratit...

Nga Maqestena kemi arritur mbrëmë në Prepellac. Nga ana janë në anën e majtë, duke shkuar nga Kurshumlia në Prishtinë, ka dy maja të mëdha, nga të cilat e para është më e vogël, nga Prishtina, e tjetra më e madhe, që dominon ndaj së parës, ku pozicioni kryesor është yni, që shtrihet rreth një kilometër në lindje në vazhdim të së parës. Çështja e Prepellcit do të vendoset nesër, ashtu janë deklaruar komisari rus dhe austriak, ndërsa pozicioni kryesor do të mbetet te ne...".

Në dokument më pastaj e përshkruan punën e komisionit. Tregon se tani u ka mbetur Kovanllëku dhe se shpreson që kufiri aty do të zgjidhet në dobi të tyre. Tregon për përkrahjen e përhershme të përfaqësuesit rus, qëndrimin e komisarëve austriakë, italianë, francezë dhe anglezë. Për anëtarin e komisionit nga Franca thotë se është temperament dhe se ka simpati ndaj shqiptarëve, ndërsa për anëtarin e komisionit anglez shkruan se ai më tepër ua mban anën "turqve". Shpjegon mënyrën se si duhet përfutur anëtarët e komisionit në caktimin e kufirit në dobi të tyre.⁸

Komisioni ndërkombëtar për caktimin e kufijve (1879)

⁸ Milan, Dj. Miljićević, Kraljevina Srbije, Novi Krajevi, Beograd, 1889, f. 335-343.

- Me rastin e caktimit të kufirit turko-serb në vitin 1878, ishin shfaqur probleme për caktimin e kufirit në Prepellac. Sipas diplomatit britanik lejtënanti Ros i Blandensburgut, fshati i shtrirë në shpatet e malit Marincë, i banuar tërësisht me shqiptarë dhe gjendej brenda kufirit në Kosovë, por varrezat dukej se ishin afër kufirit. Lejtënanti Bladensburgu, duke mos dashur që të binte nën ndikim apo nën diktat të ndonjë loje të serbëve, kishte biseduar me kryeplakun e Prepellacit. Bladensburgu kishte kërkuar nga kryeplaku të shihte deri ku shtrihej pasuria e fshatit, e cila në fakt edhe paraqiste kufirin e territorit komunal. Sipas asaj që tha kryeplaku dhe në bazë të së cilës Bladensburgu krijoi një hartë, shihej se edhe pika më e lartë, ku ishte vendosur ushtria serbe, ishte pjesë e komunës së Prepellacit. Pavarësisht nga hartat austro-hungareze, Bladensburgu, në raportin e tij, propozoi që kufiri i ri në këtë pjesë të merrej duke e respektuar pasurinë e fshatit Prepellac, që ishte edhe kufiri i bashkësisë së fshatit.

Sipas interpretimit të Bladensburgut, fjalët "*Laissant Prepolac a la Turquie*", që i përmbante Traktati i Berlinit, kishte domethënie jo vetëm të përfshirjes së shtëpive të këtij fshati brenda territorit osman, por edhe fushat, malet dhe ujërat e fshatit, pa marrë parasysh që një gjë e tillë ishte kundër tendencave serbe. Bladensburgu pohonte se e tërë lugina, nga Prokupla e deri në Prepellac, ishte e banuar tërësisht me shqiptarë, por të cilët ishin përzënë dhe tashti gjendeshin në Kosovë ose disa edhe kishin kapur armët, duke dalë në malet e asaj ane, të cilat tashti ishin pjesë e Serbisë.

Lejtënant Bladensburgu gjatë dhjetorit (1878) qëndroi disa ditë në rajonin e kontestuar në pjesën e Kosovës. Ai ishte shoqëruar nga Mehmet Avni Beu, i cili ishte ndihmës i komisionarit osman. Së bashku kishin shkuar në Dumnicë e deri të vendi i kontestuar i Prepellacit. Ai kishte biseduar me Tefik Babën nga Podujeva dhe Ali Dumnicën si dhe kishte biseduar me fshatarët e fshatit Prepellac. Prepellaci ishte një pikë strategjike dhe për marrjen e tij duhej të angazhoheshin edhe shqiptarët.

Më 21 korrik kishte përfunduar demarkacioni në Kanilug. Vija në Prepellac kishte pësuar edhe një ndryshim, pasi në mënyrë unanime ishte përkrahur propozimi i komisionit osman.⁹

⁹ FO 424/75, Nr. 482, Pjesa 2; FO 424/80, Nr. 338; Daut Dauti, *Çështja shqiptare në*

Rreth punës së Komisionit për caktimin e kufijve në një burim serb shkruan: “Kufizimin e parë në vjeshtë të vitit 1878 e ka bërë Komisioni nga 10 tetori deri më 5 nëntor dhe e ka ndërprerë punën për shkak të dimrit. Punën e ka përfunduar prej Babina Gllava deri në Planicë. Për shkak të sulmeve të shqiptarëve, ministri serb ka kërkuar revizionin e kësaj pjese të parë, që Fuqitë nuk e kanë pranuar, por në orvatjet e tjera, komisioni ka lëshuar pe. Revizioni është bërë në vitin tjetër. Komisioni kështu ka përfunduar punën në caktimin e kufirit deri në Konillugë, duke e shënuar kufirin e ri dhe ka shkuar duke e bashkuar me të vjetrin deri te Kopaoniku. Te Prepellaci ka pasur hamendje, që ka përfunduar në dobi tonën. 22 fshatra në këtë trevë ndërmjet Serbisë dhe Portës ishin kontestuar. Komisioni, në bazë të Traktatit të Berlinit, ia jep Serbisë... Kur Komisioni Ndërkombëtar e ka përfunduar punën me sukses, ai ka shkuar në Beograd, nga ku secili anëtar është kthyer në shtetin e vet. Ndërsa, kryetari i tij, z. Obare, me një letër të veçantë ka falënderuar Këshillin Ministror dhe Ministrin e punëve të jashtme. Letra ka pasur jehonë të madhe nga komisioni që ishte në trevat tona. Letra është dërguar më 13 gusht 1879..” (Pason përmbajtja e letrës, J. O.) “Mirëpo, Kuvendi Popullor para caktimit definitiv të kufijve, më 16 dhjetor (1878) e ka miratuar, ndërsa në ditën e nesërme, më 17 dhjetor është miratuar Ligji për ndarjen administrative të viseve të çliruara, që u janë bashkuar tokave të Serbisë....”.¹⁰

Duhet përmendur kontributin e Hallës Maliqe nga Dabinovci rreth caktimi të kufirit. Halla Maliqe e këtij fshati ia kishte dhënë komisionit 50 lira ari, e ai si dhuratë ia kishte lënë 500-600 ha tokë, deri në Orlishtë (jashtë vijës së ujit).¹¹

Studim: “Kufijt e Shqipnis Ethnike”, hartuar nga diplomati dhe studiuesi i shquar shqiptar, Hamit Kokolari, i cili duke u mbështetur në burime të shkruara nga studiues të ndryshëm ndërkombëtarë, dokumente arkivore, por edhe nga të dhënat e grumbulluara në terren, në mënyrë të argumentuar i kundërvihet historiografisë sllave në përgjithësi, veçmas

---

diplomacinë britanike 1877-1880, LOGOS-A, Shkup, Prishtinë, Tiranë, 2012, f. 61-62, 96.

¹⁰ Živ. Živanović, Politička istorija Srbije u drugoj polovini devetnaestog veka, knjiga druga, Beograd, 1924, f. 36.

¹¹ Informator: Latif Rrahmani, datë 2.04.2005, Podujevë.

asaj serbe e bullgare, si dhe historiografisë greke për realitetin shqiptar në Ballkan, sidomos për tokat e pushtuara nga Serbia, Mali i Zi e Greqia. Përshkruan kufirin perëndimor, veriperëndimor, verilindor, jugor, juglindor dhe lindor duke përfshirë edhe pjesë të tokave të pushtuara të Sanxhakut të Nishit.¹²

Konfliktet kufitare

Popullata shqiptare muhaxhire, duke parë se pushteti osman dhe disa fuqi të mëdha evropiane nuk po arrin suksese që këta të ktheheshin në vendlindje të tyre, si dhe opstrukcionet e qeverisë serbe, shqiptarët filluan të ndërmarrin disa masa për tentim të kthimit në vendlindje. Shqiptarët ishin organizuar në çeta, në njësi më të vogla dhe në shkallë guerile shpesh do të ndërmerrnin aksione luftarake dhe hakmarrëse ndaj reparteve ushtarake dhe policore serbe. Shqiptarët shpesh do të kalonin kufirin e përforcuar do të zinin prita aty ku e njihnin terrenin, sidomos pranë ish-fshatrave të tyre të mbetura shkretë, të cilat më pastaj filluan të kolonizoheshin me elementin sllav. Ata shkonin në fshatrat e tyre, sidomos në ato kufitare me qëllim që të merrnin diçka nga pasuria e tyre që mund të bartej.

Sulmet e shqiptarëve ishin bërë masive sidomos në prill të vitit 1878 e deri në shtator të vitit 1879. Pas kësaj kohe, sulmet do të rrallohen, por nuk do të ndërpriten si dukuri deri më 1912. Mu për këtë orientim të shqiptarëve, që edhe me luftë të kthehen në trojet e veta, serbët, me ndihmën e oficerëve rusë dhe francezë, këtë kufi do ta shndërrojnë në zonën më të militarizuar në Evropë.¹³

Shqiptarët e dëbuar nga Sanxhaku i Nishit nuk e kufizuan veprimtarinë e tyre vetëm në protesta, por këto i shoqëruan me aksione të armatosura, gjë që rezultoi me konflikte të shumta kufitare. Në një

¹² AQSH, F. 203, Pa vit. D. 1402, Fl. 1-21; Tokat e liruara (1941-1944), Përmbledhje dokumentesh, Vëllimi I, Përgatitur nga Qerim Lita, Logos-A Shkup, Prishtinë, Tiranë, 2016, f. 58-63.

¹³ Gazmend Rizaj, Shqipëria dhe shqiptarët në planet sekrete të shteteve ballkanike dhe evropiane gjatë shek. XIX “Koha ditore”, 14.II - 26.II. 2006; Bujar Dugolli, Pasojat e luftës serbo-osmane 1877-1878 dhe reflektimi mbi marrëdhëniet me shqiptarët, Vjetari i Arkivit Shtetëror të Kosovës, nr.39-40/2008, Prishtinë, f. 202.

dokument të provinijencës osmane thuhet se: 70-80 mijë emigrantë, të cilët gjendeshin në Vilajetin e Kosovës në atë kohë, formuan organizata në çdo anë për t'i rimarrë tokat e tyre. Arritja e synimeve të popullit dhe të emigrantëve, të cilët u bashkuan për ta rimarrë atdheun e tyre, u pengua nga administratorët rajonalë osmanë, herë me këshilla dhe herë me presione e me kërcënime.¹⁴

Kuptohet, shqiptarët, në radhë të parë muhaxhirët, të nxitur nga gjendja e mjerë ekonomike në të cilën gjendeshin dhe të mllefosur në autoritetet qeveritare serbe, të cilët nuk përfillnin dispozitat e Traktatit të Berlinit mbi të drejtën e shfrytëzimit të pasurisë së tyre të mëparshme, organizonin, herë pas here, sulme hakmarrëse të armatosura në viset përtej kufirit të ri. Sulme të shumta kanë bërë edhe malazezët dhe serbët në vendbanimet shqiptare kufitare. Kanë vjedhur bagëti dhe gjëra të tjera, madje edhe kanë bërë vrasje të shumta. Ka raste të shumta kur serbët kanë trilluar lajme të rreme, kinse shqiptarët i kanë sulmuar dhe kanë bërë vjedhje. Në një telegram nga Prishtina, datë 25 maj 1879, shkruan: “lajmet se shqiptarët e kanë sulmuar kufirin e Serbisë dhe kanë tentuar të vjedhin janë të pabaza. Sulmi është kryer nga hajdutët serbë të anës së Leskovcit dhe u është hedhur shqiptarëve (kinse ata e kanë kryer)”.¹⁵ Në dokumentin tjetër, datë 2 maj 1886, thuhet: Në fund të hetimeve të bëra me përkrahjen e Ambasadës së Serbisë për kryerjen e procedurave të nevojshme për disa shqiptarë nga fshati Movoviç dhe Pavtoni të kazasë së Prishtinës, të cilët e kanë kaluar kufirin dhe i kanë vrarë dy ushtarë serbë dhe i kanë grabitur dy pela, është konstatuar se në kazanë e Prishtinës nuk ekzistojnë fshatra me këta emra.¹⁶

Konfliktet rreth kufijve i përshkruante edhe diplomati britanik, Gould. Nga Beogradi ai e lajmëronte Londrën se kufiri i Serbisë me

¹⁴ BOA, Yıldız Perakende Evrakı Umumi (YPK. UM), nr.4/35; Doc. Dr. Gülden Sariyildiz, Turqi: Reforma në administratën civile të vilajetit të Kosovës sipas dokumenteve arkivore osmane (1878-1908). Referat në Simpoziumin ndërkombëtar “Kosova dhe Perandoria Osmane”, organizuar nga Agjencia Shtetërore e Arkivave të Kosovës, Prishtinë, 14-16 prill 200, Materiali I përgatitur për shtyp, Lib. 2, f. 423.

¹⁵ BBA, Stamboll, Fondi, HR.SYS. Dosja, 1407 xhaketa 35, datë 25 maj 1879, Marrë nga Arkivi Komunal i Prishtinës, Katalogu i dokumenteve osmane, Prishtinë, 2019.

¹⁶ BBA, Stamboll, Fondi, HR.SYS. Dosja, 1407, xhaketa 65, datë 2 maj 1886, f. 1. Marrë nga Arkivi Komunal i Prishtinës, Katalogu i dokumenteve osmane, Prishtinë, 2019.

Perandorinë Osmane, në pjesën e Kosovës, ishte në gjendje jostabile për shkak të ringjalljes së armiqësisë në mes të shqiptarëve dhe shtetit serb.

Emigrantët shqiptarë nga Sanxhaku i Nishit, të përkrahur nga shqiptarët e Kosovës, organizuan edhe hakmarrje në vendbanimet kufitare. Në një raport thuhet: *“Në raportin e organeve ushtarake, datë 4 maj 1879, në mes të tjerash e lexojmë edhe këtë: 1.700 familje shqiptare muhaxhire, janë vendosur afër Gjilanit. Hysen Beu, tregtar nga Gjilani, Husë Kabashi nga Gjakova, Rustem Kabashi nga Prizreni dhe myftiu i Prishtinës, të gjithë shqiptarë, përfaqësues të lëvizjes, të dalluar në mbrojtjen e atyre shqiptarëve, pronat e të cilëve kanë mbetur në kufijtë tanë. Ata i nxisin shqiptarët kundër nesh dhe kundër pushtetit turk”*.¹⁷

Një sulm i shqiptarëve u bë më 11 prill 1878, por përleshja me ushtrinë serbe nuk shkaktoi fatalitet. Diplomatatë mendonin se këto sulme të shqiptarëve ishin më shumë çështje teknike, që kishin për qëllim t’i shqetëson serbët që ua kishin okupuar tokat. Prandaj, ky sulm ishte i tillë dhe që bëre gjatë festave të pashkëve sa për të çrregulluar festivalet serb. Megjithatë, kur serbët e Vranjës panë shqetësimet e ushtrisë së tyre, nga paniku, disa qindra familje ikën dhe u vendosën në Nish.¹⁸

Një sulm tjetër më serioz i shqiptarëve ishte bërë më 16 prill 1878. Papritmas, shqiptarët në mëngjes të kësaj dite sulmuan nga Prepolci. Brenda një kohe të shkurtër ata e shpartalluan ushtrinë serbe, të vendosur në postbolloqet përreth. Pas sulmit të rrufeshëm dhe të ashpër të shqiptarëve, ushtria serbe u tërhoq në drejtim të Nishit. Shqiptarët pa ndonjë problem të madh e morën Kurshumlinë. Gouldi shkruante se shqiptarët nuk ishin më shumë se 1000 veta, por ishin të armatosur mirë dhe ishin nën komandë të një udhëheqësi ushtarak jashtëzakonisht të aftë.¹⁹ Përkitazi më këtë edhe konsulli francez në Shkodër Vadigton, më datë 20 prill 1879, i raportonte ministrit të tij të punëve të jashtme se 600 shqiptarë muhaxhirë kishin depërtuar në territorin e pushtuar nga ushtria serbe në Kurshumli, ku ishin përleshur me trupat serbe dhe, pas përleshjes, e kishin shti në dorë Kurshumlinë. Kjo gjë, sipas

¹⁷ Jovan Hadži-Vasiljević, Albanska Liga, Beograd 1909, f. 20.

¹⁸ FO 424/83, nr. 104, 105, 106; Daut Dauti, *Çështja shqiptare...*, f. 82.

¹⁹ Po aty.

diplomatit francez, *“ka shkaktuar, siç duket, një turbullirë të madhe midis popullatave të Prizrenit dhe të Gjakovës dhe është bërë shkak për përgatitje të mëdha nga ana e tyre, sepse këto popullata dëshirojnë të marshojnë, siç duket, kundër Serbisë”*.²⁰ Ndërsa, diplomati britanik Frensis Guld më 14 prill 1879, e informon Forino Fisin se rreth 1000 shqiptarë të armatosur dhe të përgatitur mirë edhe më tutje gjendjen në territorin serb dhe në kotën e rëndësishme Maçkovc, dhe se disa brigada serbe me artileri të shumët po përgatiten që t’i rrethojnë dhe t’i sulmojnë. Në ndërkohë, Serbia po vazhdon në dërgimin e protestave Portës duke e akuzuar se po i përkrahë çrregullimet në mënyrë që të pengon demarkacionin e kufirit me Serbinë.²¹

Pas disa ditëve ushtria serbe në rrethin e Nishit tuboi 16 batalione, 6 nga të cilat ishin ushtri e rregullt, kurse të tjerat ishin nga radhët e milicisë. Këto trupa ishin të përforcuara edhe nga disa njësi të artilerisë. Qëllimi i tyre ishte që të okuponin sërish Kurshumlinë dhe t’i përzinin shqiptarët matanë kufirit. Gjatë kësaj kohe, Beogradi, duke dashur të mbulonte dështimin ushtarak, filloi të përhapte lajme të rreme nga më të ndryshmet për masakrat kinse që po i shkaktonte këta shqiptarë ndaj ushtarëve, por edhe ndaj popullatës serbe në territorin që kishin shtënë në dorë. Diplomatët britanikë në Beograd theksuan se këto publikime të qeverisë serbe në lidhje me dëmet që kishin shkaktuar shqiptarët gjatë këtyre sulmeve, ishin tejet të stërmadhuara.²²

Qeveria serbe i dërgoi një telegram Portës së Lartë për të shprehur shqetësimin e saj në lidhje me sulmin e shqiptarëve. Beogradi e akuzoi Portën, pasi ajo nuk i kishte penguar shqiptarët të depërtonin në Serbi, duke i shkelur kështu rëndë ligjet e kufirit dhe duke e dhunuar rëndë territorin e kësaj province.

Më 23 prill qeveria serbe zyrtarisht deklaroi se grupet e shqiptarëve që sulmonin Serbinë ishin mposhtur përfundimisht, por bëhej me dije

²⁰ Masar Rizvanolli, *Lufta e Serbisë dhe e Malit të Zi për pushtimin e tokave shqiptare gjatë krizës lindore 1875-1878*, Gjakovë, 2007, f. 91-92.

²¹ Mf, S/GB-239, F.O. 105, vol. 6, 9, No 98, 56, Gould to Salisburu, April, 211, 1879; Aleksandar Rastović, *Izveštaji britanskih diplomata o upadu Albanaca u Srbiji 1878-1879*, *Istorijski Časopis* 60, 2011, Beograd, f. 422.

²² Masar Rizvanolli, *Lufta e Serbisë dhe e Malit të Zi për pushtimin e tokave shqiptare...*, f. 83.

se ende kishin mbetur elemente të shkapërderdhura në tërë territorin jugor të këtij shteti. Diplomatat britanikë mendonin se këtu nuk bëhej fjalë për asnjë fitore të serbëve, por grupet e armatosura shqiptare ishin tërhequr vullnetarisht në Kosovë, pasi mund të sulmonin kur të donin. Beogradi, po ashtu, njoftoi se pushteti osman në Kosovë i kishte dërguar një telegram qeverisë së Serbisë në të cilin thuhej se ushtria osmane do të kujdesej në maksimum për të ruajtur kufirin.²³

Diplomati austro-hungarez në Beograd, Herbert, më datë 13 prill 1879 e informon Vjenën për një betejë ndërmjet shqiptarëve dhe serbëve, shkruan: *“Dje pasdite arriti këtu lajmi zyrtar se pardje pranë Prepolcit ndodhi një dyndje e rreptë e shqiptarëve dhe këta të fundit, pas një luftimi të rreptë, përparuan deri në Kurshumli dhe pushtuan këtë qytet. Trupat serbe u tërhoqën në drejtim të Nishit, për të marrë përforcime”*.²⁴ Baroni Herbert, kryediplomati i Austro-Hungarisë, më datë 20 prill 1879 prapë e njofton Ministrinë e Punëve të Jashtme të Vjenës për luftimet shqiptaro-serbe pranë Prepolcit: *“Sipas njoftimeve të z. Ristiq, 1000 shqiptarë pas marrjes me befasi të postës kufitare të Prepolcit, më 18 të këtij muaji, avancuan deri në Kurshumli dhe sulmuan garnizonin e vogël të atjeshëm. Ky i fundit i hodhi në ajër kullat e barotit dhe u mbrojti para një fuqie superiore. Dje arritën atje përforcime trupash dhe artileri. Gjithashtu u nis për atje Brigada e milicisë së Aleksinicit dhe u mobilizua ajo e Komsha-vecit...”*.²⁵

Në telegramin tjetër të diplomatit Herbet, të datës 23 prill 1879, informohet se qeveria serbe ka deklaruar se trupat e saj i sprapsën plotësisht sulmet e shqiptarëve dhe se kishte marrë një telegram nga Valiu i Kosovës, që kishte shprehur keqardhje dhe kishte premtuar ndërmarrjen e masave ushtarake për shpërndarjen e bandave.²⁶ Në një shkresë të datës 1 qershor 1879, diplomati Herber e informon ministrin Andressy në Vjenë, në mes të tjerash, edhe për këtë: *“... ministri anglez*

²³ Po aty.

²⁴ AHI, Vj. 31-85 (HHSTA. PA. A., Nr. 4298; *Lidhja Shqiptare e Prizrenit në dokumentet austro-hungare (shtator 1878-nëntor 1879)*, Vëllimi II, Marenglen Verli, Instituti i Historisë - Prishtinë, 2018, f. 312.

²⁵ AHI, Vj. 31-86 (HHSTA. PA. A., Nr. 5782; *Lidhja Shqiptare e Prizrenit në dokumentet austro-hungare (shtator 1878-nëntor 1879)*..., f. 315.

²⁶ AHI, Vj. 31-1-115 (HHSTA. PA. A., Nr. 131; *Lidhja Shqiptare e Prizrenit në dokumentet austro-hungare (shtator 1878-nëntor 1879)*..., f. 316.

i ka bërë objeksione në mënyrë të përsëritur, z. Ristiq, duke thënë se ato sulme ishin shkaktuar nga dëbimi me dhunë i shqiptarëve nga krahinat kufitare serbe dhe nga persekutimet e bëra nga kjo anë. Prandaj, fajin e kishin serbët...”.²⁷

Sulmi vijues mbi forcat serbe, gjithnjë sipas dokumenteve turke, është ndërmarrë kundër pikës strategjike në Prepellac, më 28 maj 1879. Aty Serbia kishte grumbulluar forca të mëdha ushtarake, e sidomos topa të kalibrit të rëndë. Sulmi kishte zgjatur tri ditë. Dokumentet franceze lidhur me këtë flasin për humbje të mëdha në të dy anët.²⁸

Më 23 qershor kishin ndodhur përlshje në mes të shqiptarëve dhe ushtrisë serbe në afërsi të kufirit. Sulmet e shqiptarëve në kufi, Beogradi i paraqiste si tentime të shqiptarëve për të hyrë në Serbi për të vjedhur bagëti. Diplomatët britanikë këto sulme i cilësonin si tentime të shqiptarëve për të penguar Komisionin në drejtim të caktimit të kufirit. Kësaj radhe nga përlshja që kishte ndodhur në Malësinë e Gollakut, serbët kishin kapur dy shqiptarë, ndërsa një ushtarë serb ishte plagosur rëndë. Për një kohë të shkurtër, për shkak të përlshjeve të armatosura, ishte ndaluar puna e topografëve, por kishte filluar brenda një kohe të shkurtër.²⁹ Më 10 gusht 1879, ditë e diel, sipas një deklarate të Ristiqit, dërguar diplomati britanik Gouldit, shqiptarët kishin depërtuar deri në fshatin e quajtur Slisban, ku kishin hasur në rezistencë të ushtrisë serbe. Pas një luftimi disaorësh shqiptarët ishin tërhequr, por që të dy palët kishin lënë dhjetëra të vdekur në fushëbetejë. Ristiqi druante prej përqendrimit të shqiptarëve të armatosur, jo larg kufirit, ku ishin mbledhur 8000 veta të gatshëm për sulm, siç thoshin zyrtarët serbë. Edhe vali i Kosovës ia kishte tërhequr vëmendjen qeverisë serbe për këtë rrezik dhe duke ia bërë me dije se ai nuk mund të bënte diç për këtë punë për shkak të mungesës së forcave ushtarake.³⁰

Konsulli St. Johoni konsideronte se numri i shqiptarëve të përzënë nga Serbia ishte diku rreth 80.000 veta. Në mesin e muajit prill këta

²⁷ AHL, Vj. 31-93 (HHSTA. PA. A., Nr. 107; *Lidhja Shqiptare e Prizrenit në dokumentet austro-hungare (shtator 1878-nëntor 1879)*..., f. 355.

²⁸ Bujar Dugolli, *Pasojat e luftës serbo-osmane 1877-1878 dhe reflektimi mbi marrëdhëniet me shqiptarët*, Vjetari i Arkivit Shtetëror të Kosovës, nr. 39-40/2008, Prishtinë, f. 203-204.

²⁹ FO 424/84, nr. 390; Daut Dauti, *Çështja shqiptare*..., f. 92-93.

³⁰ FO 424/86, nr. 448; Daut Dauti, *Çështja shqiptare*..., f. 103.

muhaxhirë shkaktonin probleme të ndryshme në Kosovë dhe kishin paralajmëruar një sulm kundër Serbisë, siç thoshte konsulli, për të marrë atë që ishte e tyre. Miftar Pasha e kishte njoftuar konsullin se nuk do të lejonte ndonjë sulm kundër Serbisë, pasi do të ndërmernte masa ushtarake për të parandaluar këtë gjë. Pasha i kishte thënë konsullit se ndër masat që kishte marrë ishte edhe vërejtja se do t'i përzinte nga Prizreni të gjitha familjet e atyre që do të merrnin pjesë në sulmet kundër Serbisë. Ndaljen e tyre për luftë Miftar Pasha e shihte si punë të lehtë, pasi, siç i tha konsullit, vetëm çdo i njëzeti prej tyre kishte armë.

Konsulli Blunt në Manastir, më 20 prill 1880, lajmëronte se muhaxhirët që ishin vendosur në rajonin e Gjilanit, nuk i nënshtroheshin pushtetit osman dhe u krijonin probleme serbëve të kësaj ane. Në fshatin Bukofc, afër Bujanovcit, ishin mbledhur rreth 500 veta të armatosur. Pasi këta planifikonin të sulmonin ish-trojet e tyre, që tashti gjendeshin nën Serbinë, osmanët dërguan një njësi të armatosur që të parandalonin sulmin. Gjenerali osman u mundua t'ua sqaronte muhaxhirëve shqiptarë se një gjë të tillë nuk do ta lejonte. Shqiptarët nuk e kishin dëgjuar gjeneralin dhe kishin gjuajtur në drejtim të ushtarëve osmanë që ua kishin zënë rrugën. Në përleshje ishin vrarë disa ushtarë dhe një oficer osman, por muhaxhirët shqiptarë u mundën dhe u dorëzuan, kurse udhëheqësit e tyre i dërguan në burgun e Prishtinës.³¹

Gjendja politike jo stabile në territorin e Vilajetit të Kosovës me disa ndryshime të vogla ose të mëdha, sipas vlerësimit të ambasadorit britanik ka zgjatur deri në fillim të vitit 1883, kur Gjon Blunt, konsulli gjeneral në Selanik i kishte dërguar një raport të gjatë optimist, ministrisë së vet. Sipas informatave të tij, gjendja e sigurimit publik në territorin e vilajetit është përmirësuar, pushteti i ka burgosur një numër të madh të vrasësve (sidomos të shqiptarëve) dhe numrin më të madh të tyre i ka përzënë në Anadoli. Në të vërtetë pushteti lokal, qysh në vitin 1880, me urdhër të Portës ishte obliguar që të largojë në Anadoli 4.000 shqiptarë të cilët kishin ardhur nga treva e Kurshumlisë, Leskovcit dhe Vranjës, sepse ishin burim i trazirave dhe i jostabilitetit.³² Konzuli Blunt iu ka

³¹ FO 424/98, Shtojca Nr. 143; Daut Dauti, *Çështja shqiptare...*, f. 132-133.

³² AS, Mf, S/GB-141, F. O. 260, vol. 217, N° 38, Consul General Blunt to Goshen, June 6, 1880; Aleksandar Rastović, Britanska diplomatija o stanju u Kosovskom Vilajetu posle Berlinskog Kongresa, Istorijski Casopis, knj. LXI (2012) f. 190.

falënderuar përpjekjeve të pushtetit turk që të venë rendin dhe qetësinë në trevat të cilat kufizohen me Serbinë.³³

Kalimi i kufirit dhe sulmet e kohëpaskohshme me intensitet më të ulët kanë vazhduar në vitet e ardhshme, deri në Luftën e Parë Ballkanike më 1912, kur trupat serbe e malazeze pushtojnë edhe trevat e tjera shqiptare të Vilajetit të Kosovës. Ka pasur edhe sulme të kohëpaskohshme të serbëve në tokat shqip-tare, kryesisht me qëllim të plaçkitjes, por edhe të acarimit të marrëdhënieve shqiptare - serbe.

Duhet theksuar se nga ajo kohë e deri vonë bandat çetnike me veshje kombëtare shqiptare bënin sulme në territorin shqiptar, por edhe në disa treva kufitare serbe, me qëllim që të ankoheshin kinse shqiptarët po sulmonin dhe po krijonin armiqësi dhe si ato qenkëshin sulme kinse hakmarrëse.

---

³³ AS, Mf, S/GB-149, F. O. 260, vol. 31, N° 1, Consul General Blunt to Wyndham, January 29, 1883; Aleksandar Rastović, *Britanska diplomatija o stanju u Kosovskom Vilajetu posle Berlinskog Kongresa*, Istorijski Casopis, knj. LXI (2012) f. 190.